

S.Dadaşova. "İmlasına toxunmamalı!"
// Əlyazmalar yanmır, 2020, № 1 (10), s. 41-47.

UOT: 82.0

Sevinc Dadaşova

*AMEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu,
Bakı ş., İstiqlaliyyət küç.26
e-mail: sevadadashova1111@gmail.com*

“İMLASINA TOXUNMAMALI!”

Xülasə

Bəşəriyyətin fəlsəfi düşüncə beşiklərindən biri olan Azərbaycan dünya ədəbiyyatının inkişafında əvəzsiz rolu olan bir çox söz ustaları yetirmişdir. Hər zaman aktuallığını qoruyan əsərləriylə əbədiyyətə imza atan klassiklərimizdən biri də iyirminci əsrin əvvəllərində yaşayıb-yaratmış Hüseyn Cavid Rəsizadədir. Yaradıcılığının ən pik zirvəsində olduğu anda mövcud rejimin ideologiyasına əks olan fikir və düşüncələri ona layiq olmadığı “Vətən xaini” damğasını vurdu. Şair həbs edilib, sürgünə göndərildi. Vətəndən uzaqda dünyaya göz yumdu. Uzun illər onun əsərlərinin nəşrinə qadağalar qoyuldu. Düz 20 ildən sonra şair bəraət qazandı. Əsərləri ciddi yoxlanış süzgəcindən keçdikdən sonra nəşrə buraxıldı. Bu unikal yaradıcılıq nümunələrinin redaktə adıyla ya sözləri dəyişilir, ya bəndlərini, bəzən də böyük bir hissəsini ixtisara salırdı. Şairin qızı Turan Cavidin son redaktəsindən sonra, 2005-ci ildə H.Cavidin Əsərləri 5 cildə müəllif orijinallığı tam qorunmaqla oxucuya təqdim olundu.

Açar sözlər: H.Cavid, repressiya, pantürkist, əsərlər, türk dili, Azərbaycan dili, Turan Cavid, bərpa

Giriş

*Acısıyla ilmələnmiş tale xalılarının,
Naxışından bir əbədi sönməz məşəl yaratmış.
Usanmayan iradəsi sınımayan əqidəsi,
Haqq yolunda irəlləyən günəşin bir zərrəsi
Qələmiylə od püskürən misralar əfəndisi,
Əzildikcə-ucaldılan bir şair əfsanəsi.*

Azərbaycan klassik ədəbiyyatının çoxşaxəli və dərin köklü olması hər kəsə bəllidir. Bu ənənəni uğurla davam etdirən klassiklərimiz içərisində öz fəlsəfi düşüncəsilə seçilən, yaradıcılığı hər zaman aktuallığını qoruyan şairlərdən biri də əbədiyyətə imza atmış iyirminci əsrin dahisi Hüseyn Caviddir. Çox ağır həyat keçirməsinə, haqsızlıqlarla üzləşərək ömrünün yarım qalmasına, şər və böhtanlarla sınılmasına baxmayaraq, onun taleyində zamanın girdabından arınmaq, su kimi durulmaq da varmış. Əsassız iddihalara, məhrumiyyətlərə məruz qalan sənətkarın tək günahı hakim ideologiyanın əksinə olaraq, etnik mənsubiyyəti ilə qürur duyması, türk olduğunu unutmayıb, unutmaması idi.

“Pantürkist” adıyla həbs edildikdən sonra, şairin əsərlərinə də embarqo qoyuldu. 20 il sürən bu qadağa şairin bəraətindən sonra aradan qaldırılmış olmasına baxmayaraq, onun əsərləri hələ də dərin yoxlanmış süzgecindən keçərək nəşrə buraxılırdı. Bu təftişlər zamanı bəzən əsərin sözləri dəyişdirilir, bəzən bəndləri, bəzən də böyük bir parçası ixtisar olunurdu. Atasının əsərlərinə qarşı bu ədalətsiz münasibət Turan xanımı çox narahat edirdi. Təbii ki, Turan xanım da, atasının əsərlərində hər zaman önəm verdiyi imla orijinallığının bərpa olunmasını özünə borc bilərək deyirdi: “*Əvvəla imlanın qorunması Hüseyn Cavid üçün çox əhəmiyyətliyi və elə bu səbəbdən də o, bəzən əlyazmalarının sonunda bunu xüsusi xatırladırdı: “İmlasına toxunmamalı!” Bir halda ki, özü belə istəmişdi, deməli, bu sözləri onun bir müəllif olaraq vəsiyyəti kimi də qəbul etmək olar*” [3, s 4]. Ədibin yeganə qız övladı olan Turan atasının istəyini yerinə yetirdi. Amma bu istəyi reallaşdırmaq o qədər də asan olmamışdır. Turan xanımın dediklərinə görə, H.Cavidin bəraətindən sonra, 1958-ci ildən etibarən onun nəşr olunan kitablarının tərtibini istisnasız olaraq özü etməsinə baxmayaraq, imlasının qorunması üçün göstərdiyi bütün cəhdlər nəticəsiz qalmışdır. Müxtəlif səbəblərdən, “müasir oxucu üçün daha anlaşılqlı olsun deyər” bəhanəsi ilə əsərlər bəzən xırda, bəzən də çox kobud dəyişikliklərə məruz qalırdı. Məsələn, baxaq şairin “Görmədim” şeirinin misralarındakı dəyişikliklərə:

*Bilmədim uydum bu məcnun **gönlümün** fəryadinə,
Eşqə dil verdim, bəladan başqa bir şey görmədim [3, s.69].*

Burada gönül-könül ilə əvəz edilərək belə yazılmışdır:

*Bilmədim, uydum bu məcnun **könlümün** fəryadinə,
Eşqə dil verdim, bəladan başqa bir şey görmədim [1, s 89].*

Anlamına heç bir təsir göstərməyən, kiçik və zərərsiz bir dəyişiklik kimi görünən, Osmanlı türkçəsində olan “gönlüm” ilə Azərbaycan türkcəsindəki “könlüm” qarşılığı, əslində, müəllifin iradəsinə qarşı yönəlmiş bir aqressiyadan, sətiraltı qıcıqdan xəbər verir. Yaxud “Şeyx Sənan” faciəsindən olan bir parçanı misal gətirsək, görürük ki, bu düzəlişlər heç də məsum bir oxucu aydınlatması deyil, bütövlüklə təhrifdir.

*Daima evdə sanki bir **dustaq**...
Nə olur bir çıxıb hava alsaq!?
İmdi var hər könüldə zövqə həvəs
Çalar, oynar da əylənər hər kəs.
Bax, cahan həp gülümsəyir, bir bax!
Sən fəqət, sən feyzdən **çox** uzaq [2, s.104].*

Bu misraların Turan Cavid tərəfindən 1982-ci ildə nəşr edilmiş H.Cavid “Əsərləri” dördcildlikdə qələmlə redaktə olunmuş variantı Hüseyn Cavidin “Ev Muzeyində” vitrində saxlanılmaqdadır. Misraların təhrifə uğramamış halı:

*Daima evdə sanki **dutsaq**...
Nə olur bir çıxıb hava alsaq?!
Şimdi var hər könüldə zevqə həvəs
Çalar, oynar da, əylənir hər kəs
Baq, cihan həp gülümsüyor, bir baq!
Sən fəqət, sən bu feyzdən **pək** uzaq [4, s.205]...*

Burada isə: dutsaq-dustaq, şimdi-imdi, zəvq-zövq, əylənir-əylənər, cihan-cahan, gülüm-siyor-gülümsəyir kimi Azərbaycan türkcəsində olan qarşılıqları ilə əvəzlənərək yazılmışdır. Balaca bir parçada bu qədər sözün dəyişdirilməsi təbii ki, əsərin ruhuna öz təsirini göstərirdi və Cavid dəsti-xəttini, əsintilərini sanki əsərlərindən yox edirdi. Bəzi şeirlərdə isə daha ciddi dəyişikliklər olunurdu. H.Cavidin üzərindən “vətən xaini” damğasının qalxmış olmasına baxmayaraq, əsərləri üzərində olan nəzarət olduğu kimi davam edirdi. Məsələn: “Mənim Tanrım” şeirinin 2-ci bəndi bütün nəşrlərdə ixtisara salınaraq, üç bəndli şeir kimi göstərilib. Şeir tam həcmdə 2005-ci ildə Hüseyn Cavid “Əsərləri”nin I cildində verilmişdir. İllərlə ixtisara düşmüş olan ikinci bənd budur:

*Həzz etmədim firqədən, cəmiyyətdən,
Zevq alamam hərbdən, siyasətdən.
Bir şey duymam fəlsəfədən, hikmətdən
Bənim ruhum gözəllikdir, sevgidir [3, s.130].*

Şeirdən də bəlli olduğu kimi, hər zaman siyasətdən uzaq olmağa çalışan, Azərbaycanın üç ayrı-ayrı rejimində yaşamış olmasına baxmayaraq, heç bir zaman nə iqtidar, nə də müxalif yönümlü əsərlərə müraciət etməyən, hətta Azərbaycan Demokratik Respublikasının himnini yazmaq təklifini aldıqda belə, bundan boyun qaçıraraq: “*Mən sifarişlə şeir yazmıram*” [8,s.80] deyən bir şairdir Cavid. O, yaradıcılığında daha çox ümumbəşəri, cəmiyyətin mənəvi inkişafı üçün bir trampolin ola biləcək, gözəlliyi və sevgini özündə tərənnüm etdirən əsərlərə üstünlük vermişdir.

Başı bəlalı, ağır yüklü əsərlərdən biri də “Hərb və fəlakət” şeiridir ki, o da illərlə böyük ixtisarlarla çap edilmişdir. Əgər 1968-ci ildə H.Cavidin “Seşilmiş əsərləri”ndə üç hissəli “Hərb və fəlakət” şeirinin birinci hissəsi çap olunmuşdursa, 1982-ci ildə nəşr olunan H.Cavid “Əsərləri”nin I cildində bir və üçüncü hissələri çap olunmuşdur. Yalnız 2005-ci ildə nəşr olunan H.Cavid “Əsərləri”nin I cildində bu şeirin hər üç hissəsi öz əksini tapmışdır. Oxuduqca anlaşılır ki, şeirin əsas qayəsi, kütləyə çatdırılacaq mesaj ikinci hissənin misralarında saxlanmışdır.

*Bir zamanlar şərəfli Turanın,
O cihani gəyuri qavğanın
Qəhrəman, bərgüzidə övladı,
Türklərin anlı-şanlı əcdadı
Saldırıb titrətirdi yer yüzünü,
Hökm edər, dinlətirdi hər sözünü.
Nə zaman kişnəsəydi türkün atı,
Qırılırdı bir ölkənin qanadı.
Həp krallar, prensler, xanlar,
Ulu şahlar, kibirli xaqanlar,
Papalar, həp xəlifələr hər gün
Diz çökərlərdi türkə qarşı bütün [3, s.52].*

Yaxud da ki, “Kars və Oltu ətrafında səbəbsiz (!?) olaraq alçaqcasına qətl və yəğma edilən məzlumlar üçün” adlı (1914 Naxçıvan) şeiri bütün nəşrlərdə “Məzlumlar üçün” başlığı altında getmişdir. Təbii ki, türk kəlməsinin yasaqlandığı bir dövərdə Cavidin türkü yücəltməsi və ya Kars məzlumlarına can yanğısıyla şeir yazması mövcud rejim ideologiyasına əks idi. Elə bu səbəbdən də, 1956-cı ildə şairin mənəvi bəraətinin bərpa olunmasına baxmayaraq, əsərləri bu özgürlüyü uzun müddət qazana bilməmişdir. Şeirlər ya dəyişdirilir, ya çapına qadağalar qoyulur, ya da kobud müdaxilələrə məruz qalaraq ixtisar olunurdu.

Yalnız şairin 130 illik yubileyi ilə əlaqədar Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev cənablarının “Azərbaycan dilində latın qrafikası ilə kütləvi nəşrlərin həyata keçirilməsi haqqında” 12 yanvar 2004-cü il tarixli Sərəncamı əsasında, 2005-ci il tarixində, Turan xanımın son redaktəsindən sonra, 25 min tirajla nəşr edilən H.Cavid “Əsərləri” 5 cilddə şairin “imla orijinallığı” bərpa olunaraq ilk dəfə müasir oxucuya orijinal variantda təqdim olunmuşdur. Beş-cildliyin redaktə olunub ərsəyə gəlməsində Turan xanıma bilavasitə yardım edən görkəmli alim, bu kitabların redaktoru akademik Teymur Kərimli məqalələrindən birində həmin iş prosesini xatırlayaraq belə yazır: “*Beşcildlik üzərində birgə işimiz zamanı Turan xanım bir maraqlı əhvalat da danışdı. Cavidin bəraətindən sonra öncə “Seçilmiş əsərləri” (Azərənəşr: Bakı, 1958) sonra isə dördcildliyi nəşr olunmuşdur. “Seçilmiş əsərlər”də onu tərtib edən Turan Cavidin adı göstərilməmiş, yalnız bu nəşrin M.Arif, M.Rahim və M.C.Cəfərovun redaktəsi ilə çapa hazırlandığı qeyd edilmişdir. Turan xanımın dediyinə görə, sən demə, “Seçilmiş əsərlər” çapa hazırlanarkən “qlavlitdən” (Sovet dövrünün senzurası) göstəriş gəlir ki, Cavidin əsərlərinin dili o dövrün müasir Azərbaycan dilinə uyğunlaşdırılmalıdır. Turan xanım bu əcaib təklifdən qətiyyətlə imtina edir. O zaman Turan xanımın tərtib etdiyi əlyazmanı “quş həddinə salmaq” üçün bir redaktor axtarılır və seçim görkəmli şair Əliağa Vahidin üzərinə düşür. Ömrü boyu ehtiyac içində yaşamış Vahidə bu iş üçün yaxşı qonorar da ayırırlar. Müqavilə bağlamaq üçün Vahidi nəşriyyata çağırırlar. Ancaq görkəmli qəzəlxan şair ondan tələb olunan işin mahiyyətini öyrəndəndən sonra qaşlarını çatıb müqaviləni imzılamaqdan imtina edir və deyir: “Mən nəkarayam ki, ustadın əsərlərini redaktə edim?” [10, s.7]*

Əlbəttə ki, özgür düşüncəli, dərin zəkali, qəzəlləri ilə rejimi, məmurları hər zaman kölgə altında qoyan böyük Qəzəlxan Cavidin əsərlərini redaktə adıyla şikəst etməyi özünə sığışdırmazdı. Hələ sağlığında şairə gənc Səməd Vurğun: “Mən sizin romantikanı çox sevirəm. Ancaq olmazmı bir az sadə yazasınız, hamı başa düşsün?” soruşanda Cavid: “Siz sadə yazın, mənim öz yolum, öz ədəbi təhsil və tərbiyəm var” [8, s. 80.] - deyə cavab vermiş olmasına baxmayaraq, şairin iradəsinə qarşı gedilərək ədəbi ədəbsizlik davam edirdi.

Dəyişiklikləri özündə təzahür etdirən belə parçalardan biri də “Qaçqın” şeiridir.

*Örtünmə, dur! Kimsən, nerelisen sən?
Gözəl qaçqın, başı bəlalı qaçqın!
Gülümsə, nur saçılısın üz-gözündən,
Ey hər halı mələk ədalı qaçqın!... [1, s.60.]*

Şeir orijinal variantda isə belədir:

*Örtünmə, dur! Kimsin, nerelisin sən?
Gözəl qaçqın, başı bəlalı qaçqın!
Gül ki, nur saçılısın qönçə ləbindən,
Ey hər halı mələk ədalı qaçqın! [3,s.138]*

Burada: gül ki - gülümsə, qönçə ləbindən - üz-gözündən kimi sözlərlə əvəzlənərək şairin ifadə tərzində zədələnmişdir. Və ya yazıçı-publisist Flora Xəlilzadənin məqaləsində böyük tənqid atəşinə tutulan “Qız məktəbində” əvəzinə, orta məktəb II sinif dərslərlərində “Məktəbli qız” şeirindəki rəzalətə baxaq. Şeirin adı da daxil olmaqla quzum-qızım, incilərin-sırğaların, bəyza-də-əmican, bilgi-bilik kimi redaktəmi, ya tərcüməmi olunaraq yazılmışdır. Klassiklərimizin əsərlərinin sonunda anlaşılmayan, amma dövrün ehtiyacı tələbi poeziyada istifadə edilən ərəb və fars sözlərinin qarşılığı verildiyi halda, zətan Azərbaycan türkcəsində mövcud olan və ya asanlıqla anlaşılan bu ifadələri dəyişməyə nə ehtiyac vardı ki?! Bu məqamda türklüyü yaradıcılığında təbliğ edən digər ölməz şairlərimizdən olan M.Ə.Sabirin bu misraları yada düşür:

*“Osmanlıcadan tərcümə türkə” – bunu bilməm,
Gerçək yazıyor gəncəli, yainki hənəkdir,
Mümkün iki dil bir-birinə tərcümə, amma
“Osmanlıcadan tərcümə türkə” – nə deməkdir? [9s.313]*

Dəyişikliklərə uğramış əsərlərdən biri də “Azər” mənzum romanıdır. Bu romanda da başqa əsərlərdə olduğu kimi bəzi sözlərin dəyişdirilib, misraların ixtisar olunması ilə bərabər, “İnqilab xırsızı” başlıqlı böyük bir parça ümumiyyətlə 2005-ci ilə qədər olan nəşrlərdə yer almamışdır. Yəqin ki, ixtisara səbəb şeirin bu parçasının sujet xətti olub. Burada zalım, şərəfsiz, həbsxanada yatmış birinin necə şura sədri seçilməsindən:

*Hərif öncə pək də qaba degildi
Yoqsullara qarşı bir az əgildi.
Unutdular köhnə küçük Neronu,
Şura sədri seçdi köylülər onu.
Bir ay keçmədi ki, o donmuş yılan
Canlanıb başladı yeni bir tüğyan [3, s.233].*

bütün bir kəndi öz əxlaqsız əməlləri ilə bezdirib, ona qarşı çıxan insanlara şər ataraq onları “inqilab düşməni” elan edib, həbsə saldırmasından:

*Köylü nə yapsın ki, nerəyə getsə,
Rast gələcəkdir şu xain iblisə,
Postaxanə, divan onun əlində...
Kim etiraz etsə ... Həmən bir gündə
“inqilab düşməni” deyər həbs edər,
Yurdundan, evindən olur dərbədar [3,s.235].*

Öz həyat yoldaşını gözü yaşlı qoyub, qadınlara sataşib, yuva yıxmasından

*Sonra şu evdəki qıza vuruldu,
Bir zaman keyfini sürüb yoruldu.
Bu da gözdən düşdü ... ondan çıxalı,
Məsum bir qız ikən oldu “el malı” [3, s.234]*

insani keyfiyyətlərdən uzaq olan bir fərdin Şura hökumətinin öndə gedən vətəndaşlarıyla bir sırada addımlamasından bəhs edir. Düzdür sonda o cəzalandırılır:

*Çünki haq almışdı o gün yerini,
Şəhər məhkəməsi “Şura sədri”ni
“İnqilab xırsızı” elan etmişdi,
Həmən həbsə alıb divan etmişdi [3, s.239].*

Amma yenə də bu faktın varlığı belə xoşagəlməz bir məqam kimi qəbul edilərək əsərdən çıxarılırdı. Mövcüd hakimiyyətin ideoloji tələbləri üzündən ixtisarlara məruz qalan əsərlərdən biri də “Peyğəmbər” dramıdır ki, burda da, əsərin əvvəlindəki “Bisət” başlıqlı parçada yer alan

Peyğəmbərin vəsfi illərlə ixtisar olunaraq heç bir nəşrdə yer almamışdır. Həmin hissədən bir parça:

“O, qırq yaşında, gözəl, vəqarlı bir sima... Alnı, köksü, omuzlarının arası geniş; rəngi gül rənginə mail əsmərimsi və nurani... Saçları nə pək qıvrıq, nə də pək düz; saqalı bir tutam, sıq və tam... Biləklər, qollar qalın və qüvvətli... Böyük başlı, hilal qaşlı, çəkmə burunlu, dəyirmi çöhrəli, orta boylu, iri kəmikli; kiprikləri uzun, iki qaşının arası açıq, fəqət bir-birinə yaqın. Gözləri qara və büyücek...” [5, s.141].

Bütün bu dəyişikliklər, ixtisarlər əsərlərə öz təsirini göstərirdi. Çünki H.Cavidin öz yaradıcılıq üslubu, öz dili vardı və bütün bunlar birləşərək əsərlərdə şairin ruhunu canlandırdı. Onun dünyaya baxışı, fəlsəfi fikirləri, yüksək idealları biri-biriylə vəhdət içindəydi. Cavidin əsrin əvvəllərində adını belə qoymadan gördüyü işlər, günümüzdə ortaqlar “Turan dili” yaratmaq üçün türk dövlətlərinin dilçiləri tərəfindən işlənilməsi labüd olan bir proyektidir. Böyük Cavidin “Qüdrətli Turan” və ortaqlar türk dili ideologiyası göründüyü kimi mövcud rejimin diqqətindən yayınmadığı kimi, türk ədəbiyyatçıların qayğısından da kənar qalmırdı. Cavidin dili barədə hələ 1963-cü ildə cox obyektiv və qərəzsiz qənaətləri Mustafa Haqqı Türkcəqul yazdı: *“Cavidin dili istər Azərbaycan daxilində, istərsə Azərbaycan xaricində ən cox münaqişə və mübahisə olunan bir mövzudur. Məlum olduğu kimi, İstanbul türkcəsi ilə Azərbaycan türkcəsi arasında ufaq da olsa, bir ləhcə fərqi vardır. Cavid İstanbul türkcəsini mənimsəmiş, bu şivəni bütün incəliklərinə qədər öyrənmişdir. Yaradıcılığının ilk dövrlərində, bilxassə şeirlərində İstanbul şivəsini məharətlə işlədən şair, sonralar yaratdığı əsərlərində bu şivəni Azərbaycan ədəbi türkcəsinə yaxınlaşdırmağa çalışmış və demək olar ki, bu işdə müvəffəq olmuşdur. Bunun üçün də Cavidin türkcəsinə nə tamamilə İstanbul türkcəsi, nə də tamamilə Azərbaycan ədəbi türkcəsi demək qabildir. Cəsarətlə deyə bilərik ki, Cavid bu iki türkcə şivə arasında bir körpü yaratmış və bu iki şivə arasındakı məsafəni qısaltmışdır... Cavidin işlətdiyi türkcə olduqca dadlı və işlənməmiş, gözəl bir türkcədir. Şimali və Cənubi Azərbaycan, Türkiyə və Türkcüstan və s. türk ellərində tək bir münəvvər bulunmaz ki, Cavid oxusun və anlamasın” [3, s. 6]*

Nəticə

Bütün həyatını yalnız atasının yaradıcılığına həsr edən, H.Cavid əsərlərinin orijinal variantını oxuculara çatdırmağa çalışan Turan xanım, nəhayət ki, 2005-ci ildə nəşr olunan beşcildliyi hazırlamaqla buna nail oldu. Kitabın I cildinin ön səhifələrində Turan xanım yazırdı: “Xatırlatmaq istəyirəm ki, beşcildlik Cavid əsərlərinin ən mükəmməl nəşridir və oxucuların, tədqiqatçıların, rejissorların, nəşirlərin, bir sözlə, Cavidə üz tutacaq hər bir kəsin indən belə yalnız bu nəşrə istinad etməsini istərdim”. Doğrudur, Turan xanım bu beşcildliyin kitab halında nəşr olunmasını dünya gözü ilə görə bilməsə də, atasının “İmlasına toxunmamalı” vəsiyyətini layiqincə yerinə yetirdikdən, həyatdakı son missiyasını tamamladıqdan sonra dünyadan köçdü. Həm də arxayın, rahat getdi. Artıq hər kəs Cavidə olduğu kimi tanıyacaq və sevcəkdi.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Hüseyn Cavid. Əsərləri. 4 cildə. I cild, Bakı, 1982.
2. Hüseyn Cavid. Əsərləri 4 cildə. II cild, Bakı, 1982.
3. Hüseyn Cavid. Əsərləri. Beş cildə. I cild. Bakı, Lider, 2005, 256 səh.
4. Hüseyn Cavid. Əsərləri. Beş cildə. II cild. Bakı, Lider, 2005, 352 səh.
5. Hüseyn Cavid. Əsərləri. Beş cildə. III cild. Bakı, Lider, 2005, 304 səh.
6. Hüseyn Cavid. Seçilmiş əsərləri, Bakı, Azərnəşr, 1958, 656 səh.
7. Hüseyn Cavid. Seçilmiş əsərləri. Bakı, 1968.
8. H. Rafael. Əbədi Cavid, Bakı, 2007, 840 səh.

9. Mirzə Ələkbər Sabir. Nəpohnamə. I cild. Bakı, 2004, 472 səh.
10. Kərimli Teymur. "Vahiddən "Böyük" Zahid?" 525-ci qəzet.- 2012.- 21 fevral.- s.7.
11. Xəlilzadə Flora. "Bu nəşiliq, yoxsa yanlışlıqdır?" 525-ci qəzet- 2012.-11 fevral.- s.20

Should not touch the spelling!

Sevinj Dadashova

Being the cradle of philosophical thinking of the Middle Ages, Azerbaijan has generated many vocabulary masters who play an irreplaceable role in the development of world literature. One of our classics, whose work is always relevant, is Hussein Javid Rasizade. At the peak of his career, his ideas and thoughts, reflecting the ideology of the current regime, gave him a sign of a traitor. The poet was arrested and sent into exile. At the peak of his career, his ideas and thoughts, reflecting the ideology of the current regime, gave him the name 'traitor to the nation'. The poet was arrested and sent into exile. He died far from his homeland. The publication of his work was banned. After only 20 years, the poet is acquitted. His works were published after careful study. The works were published after editing, changing their names or words. After the recent editing by Turan Javid, in 2005 the works of H. Javid were presented to the reader in 5 volumes.

Key words: *H.Javid, repression, panturkic, works, Turkic language, Azerbaijan language, Turan Javid, restoration.*

Не прикасайтесь к прописанию!

Севиндж Дадашова

Азербайджан, вырастивший многих мастеров слова сыгравших незаменимую роль в развитии мировой литературы, является колыбелью философского мышления средних веков. Гусейн Джавид Расизаде является одним из классиков вписавшим своё имя в вечность всегда актуальными произведениями. На самой вершине своего творчества за мысли и рассуждения против идеологии правящего режима его заклеили именам «Враг народа». Поэта орестовывают приговаривают к ссылке. Вдали от родины он навсегда закрывает свои глаза. Запрещают издавать его произведения. Ровно через 20 лет его оправдывают. Произведения Джавида публиковались после тщательной проверки. Под именем редактирования произведений или меняли слова, или куплеты, а иногда сокращали большую часть. В 2005 году после последнего редактирования Туран Джавида произведения Джавида были представлены читателю в 5-и томах и в оригинальной форме.

Ключевые слова: *Г. Джавид, репрессия, пантюркист, произведение, турецкий язык, Азербайджанский язык, Туран Джавид, восстановление.*

Redaksiyaya daxilolma tarixi: 19.06.2020

Çapa qəbul olunma tarixi: 25.06.2020

Filologiya üzrə elmlər doktoru
Gülbəniz Babaxanlı tərəfindən çapa tövsiyə olunmuşdur.